

VEDSVAMPAR PÅ EK - 7

Blekticka, *Pachykytospora tuberculosa*

Stellan Sunhede

Blektickan, *Pachykytospora tuberculosa* (Fr.) Kotlaba & Pouzar, är en vitrötande svamp på ek. Den har delvis en liknande ekologi som västlig rostticka, *Phellinus ferreus* (Pers.) Bourdot & Galzin, som behandlats i Sunhede (1998). En rad andra eksvampar som beskrivits och illustrerats i Ekbladet (Sunhede 1993, 1994, 1995, 1996 a, 1997).

Blekticka

– *Pachykytospora tuberculosa* (Fr.) Kotlaba & Pouzar.

Fruktkropp

Blektickan har en vidväxt, skorplik till dynformad, ± långsträckt oval till oregelbundet utbredd, blekt färgad fruktkropp med slät till något knölig yta (figur 1 A, B; 2 A). Fruktkroppen är vanligen flerårig, 5-30 cm lång, 5-12 cm bred och upp till 2(-3) cm tjock, relativt fast vid vuxen substratet och med insprängda sterila partier eller med en antydning till hattar på vertikalt eller lutande substrat (jfr figur 1 A). Konsistensen är seg som färsk och korkartad till trähård som torr. Porytan är i färsk tillstånd blekt grårosa till blekt rödlätt, vid tumning rödaktig till rödbrun (figur 1 B), som torr blekt färgad i grårosa, gråvita, brunrå, ockra, eller beige toner (färg varierande beroende på fruktkroppens status). Porerna är runda till kantiga, tydligt synliga, 2-3 per mm, på lutande substrat ibland avlånga (jfr figur 1 B). Fruktkroppskanten

är av porytans färg, steril (figur 1 B) eller med ± väl utvecklade porer. "Hattovan-sidan" (se ovan) steril, blekt grårosa till något rödbrun. Rörlager ett till flera (beroende på ålder), mer eller mindre tydligt avsatta av seg till korkartad konsistens och ± beigeaktig färg. Under rörlagren närmast substratet finns ett tunt, ibland otydligt, korkartad fruktkroppskött (trama) av samma färg som dessa.

Två eller flera närliggande fruktkroppar kan växa samman (jfr figur 1 A) och kan då nå över en meter i längd. På grov bark kan fruktkropparna vara oregelbundet knöliga beroende på det ojämna substratet, men allteftersom de tillväxer i tjocklek och fyller ut barksprickor får fruktkroppen en mera jämn yta. På gamla, tjocka, dynlika fruktkroppar kan sidokanten vara helt steril eller ha döda rester av rörlagret. På lite tjockare exemplar kan fruktkroppskanten lossna från substratet vid torra.

Blektickan kan på nära håll knappast förväxlas med någon annan svamp på ek, men då fruktkropparna kan sitta högt upp i trädet (jfr figur 2 A) kan de på håll och i viss belysning förväxlas med andra resupinata (vidväxta) tickor och skinnsvampar.

Ekologi

I Sverige växer blektickan på ek. Den är funnen både på bergesk, *Quercus petraea*, och ek, *Q. robur*. Ryvarden & Gilberts-

son (1994) noterar att arten i Europa nästan uteslutande förekommer på ek. Från f.d. Tjeckoslovakien rapporterar Kotlaba (1984) fynd av blekticka på *Quercus cerris* (turkisk ek), *Q. petraea*, *O. pubescens* (luddek) och *Q. robur* samt att svampen är funnen en gång vardera på hagtorn, *Crataegus* sp. och apel, *Malus domestica*. Enligt Gilbertson och Ryvarden (1987) är arten i Nordamerika enbart känd från ek.

I Sverige finner man blektickan på ek både i ± öppna miljöer (t.ex. hagmark och parker) och i slutna skog (ofta tidigare hagmark). Här växer svampen främst på döda eller halvdöda, ofta lite grövre ekgrenar med kvarsittande bark (figur 2 A). Mera sällan ser man fruktkroppar på naken ved. Blektickan förekommer främst på gamla, grova, vidkroniga träd men är ibland funnen på klena ekstammar. Svampen kan leva kvar i flera år på fallna grenar och träd (figur 1 A, B).

Röta

Svampen orsakar vitröta främst i trädets grenar. Under fruktkroppen finner man den mjukrötade veden omedelbart under barken. Ofta når rötan en eller ett par cm in i grenen varefter den hårda kärnveden tar vid. Med tiden blir vitrötan så mjuk att bark med rester av vitrötad ved och fruktkroppar faller till marken och kvar blir grenens hårda kärna. Ryvarden & Gilbertson (1994) beskriver rötan enligt följande: "Uniform white rot .... In the advanced stages the rot becomes chalky in consistency".

Blektickan är en av många rötsvampar som främst angriper ekgrenarnas ved. Några exempel på andra "grensvampar" illustreras i Sunhede (1996 b) och Sunhede & Vasiliauskas (1996).

Utbredning och status

I Sverige är blektickan funnen inom ekens naturliga utbredningsområde (från Skåne i söder till Uppland i norr och från Bohuslän i väster till Gotland i öster). Den är tämligen sällsynt men kan lokalt vara mera frekvent. Arten behandlas som hänsynskrävande i Larsson (1997). I Danmark klassas arten som hotad av Vesterholt & Knudsen (1990). Svampen är noterad som sällsynt från södra Norge av Ryvarden (1978) och angiven som hänsynskrävande i Bendiksen m.fl. (1998). Den är ej funnen i Finland enligt Kotiranta & Niemelä (1996).

Blektickan tycks ej vara funnen i Estland men den är rapporterad från Lettland av Rafalovich (1967, 1970) och funnen på ek i Talsi distrikt (Moricsala) av Sunhede och Vimba 1991 (ej publicerat). Arten är ej funnen i Litauen enligt Gricius & Matelis (1996) och Sunhede & Vasiliauskas (1996).

Svampen är funnen i Vitryssland (Parmasto, personligt meddelande) och är rapporterad från Ukraina (Krim) och södra Ryssland (Krasnodar-området) av Bondartzev (1971). Ryvarden & Gilbertson (1994) skriver att arten är vitt spridd i Europa och anger utbredningen i grova drag (en prick i varje land).

I Nord- och Mellanamerika är blektickan enbart känd från södra Arizona och Mexiko enligt Gilbertson & Ryvarden (1987). Domanski (1972) anger att den även är funnen i Asien.

Vad det gäller blektickans naturvärde i Sverige skriver Olofsson (1996): "En basart för bedömningen av naturvärden i ekmiljöer, där den relativt frekvent uppträder på gamla eller mycket gamla träd".

Det förtjänar dock att påpekas att blektickan då och då även påträffas på klena ekar utanför bestånd med gammell-

ek. Gamla vidkroniga ekar med grova döda eller halvdöda grenar utgör emellertid det klart dominerande substratet (figur 2 B). Även om arten är funnen på ganska många lokaler och för närvarande ej är hotad i vårt land så bör man ha i minnet att de miljöer som den förekommer i är på stark tillbakagång. Det är därför rimligt att i Sverige klassa arten som hänsynskrävande.

Artens roll i skogsbruket

Arten torde sakna betydelse som skadedörare inom ekskogsbruket då den främst föredrar gamla vidkroniga hagmarksekar och främst orsakar röta i döda och halvdöda grenar.

Summary

Sunhede, S. 1999. Wood fungi on oak - 7. Blekticka, *Pachykytospora tuberculosa*. – Ekbladet 14: 15-20.

The gross morphology, ecology and distribution of *Pachykytospora tuberculosa* (Fr.) Kotlaba & Pouzar are treated. In Sweden the species is found on *Quercus robur* and *Q. petraea*. It occurs both in more open environments (e.g. wooded meadows and parks) and in closed woods (often former wooded meadows). The fungus is mainly found on dead or half dead, attached branches of old, often wide-crowned oaks (figure 2 A, B) where it causes a rather superficial white rot. It is sometimes found on fallen branches (figure 1 A, B) and trees where it may continue to grow for some years. Finds are more rarely made on thin oak trunks. Fruitbodies mostly appear on bark but are sometimes seen on naked wood. The species is found on rather many spread localities in Sweden within the area of the natural occurrence of *Quercus* (from the province of Skåne in the South to Uppland in the North and from Bohuslän in the West to Gotland in the East). The fungus may be rather frequent locally in Swedish oak stands with wide-crowned oaks. The species is not threatened at the mo-

ment. However, as the above type of habitats is steadily diminishing the species should be looked upon as care demanding.

Stellan Sunhede, Department of Evolutionary Botany, Göteborg University, Box 461, 405 30 Göteborg, Sweden.

Referenser

Bendiksen, E., Høiland, K., Brandrud, T. E. & Jordal, J. B. 1998: *Truede og sårbare sopparter i Norge – en kommentert rødliste*. — Direktoratet For Naturforvaltning & Fungiflora, Oslo.

Bondartsev, A. S. 1971: *The Polyporaceae of the European USSR and Caucasia*.

[översättning från ryska av: Bondartsev, A. S. 1953: *Trutovye griby evropeiskoi chasti SSSR i Kavkaza*. – Moskva, Leningrad]. – Jerusalem

Domanski, S. 1972: *Fungi. Polyporaceae I (resupinatae), Mucronoporaceae I (resupinatae)*. – Warsaw.

Gilbertson, R. L. & Ryvarden, L. 1987: *North American Polypores 2. Megasporeporia – Wrightoporia*. – Fungiflora, Oslo.

Gricius, A. & Matelis, A. 1996: *Lietuvos Grybai VI. Afiloforieciai 2 (Aphyllophorales). Hymenochaetaceae, Fistulinaceae, Ganodermataceae, Polyporaceae*. – Vilnius.

Kotiranta, H. & Niemelä, T. 1996: *Uhanalaiset käävät Suomessa (Hotade tickor i Finland)*. – Oy Edita Ab, Helsinki.

Kotlaba, F. 1984: *Zemepisné rozsírání a ekologie chorosu /Polyporales s.l./ v Československu*. – Academia, Praha.

Larsson, K. H. (red.) 1997: *Rödlistade svampar i Sverige - Artfakta*. – ArtData-banken, SLU, Uppsala.

Olofsson, D. (red.) 1996: *Tickor i Sverige*. — Projektrapport 1966, WWF.

A

B

Figur 1. Blekiticka, *Pachykytospora tuberculosa* på ek, *Quercus robur*. – A, B: Fruktkroppar i tillväxtfas på sidan av fallen, grov, barkklädd gren – A: Fria och sammanväxta fruktkroppar, två med en svag antydning till hatt. – B: Närbild av fruktkropp med en steril tillväxtkant och en rödbrunaktig fläck upp till vänster där porytan berörts. – A, B: Öland, Högsrum sn, Halltorps hage 3.11.1989. — Foto: Stellan Sunhede.

A

B

Figur 2. Blekticka, *Pachykytospora tuberculosa* på ek, *Quercus robur*. — A: Fruktkroppar på undersidan av död, barkklädd gren på grov hagmarksek. — B: Vidkronig, ca 1,2 m grov hagmarksek med blekticka (ej synlig) på en av de döda ännu barkklädda grenarna. — A, B: Öland, Högsrum sn, Halltorps hage 28.6.1976. — B: Halland, Släp sn, Vållda dalar, 12.4.1999. — Foto: Stellan Sunhede.

- Rafalovich, E. J. 1967: *On polypore fungi flora in Latvian SSR* [in Russian with English summary]. — Latvijas PSR Zinatnu Akademijas Vestis 3 (236): 91–95.
- Rafalovich, E. J. 1970: *Distribution of the polypores in the territory of the Latvian SSR*. [Pedagogical institute of Daugavpils. Publication XVIII: 56–60]. — Riga.
- Ryvarden, L. 1978: *The Polyporaceae of North Europe 2. Inonotus – Tyromyces*. — Fungiflora, Oslo.
- Ryvarden, L. & Gilbertson, R. L. 1994: *European Polypores 2. Meripilus – Tyromyces*. — Fungiflora, Oslo.
- Sunhede, S. 1993: Vedsvampar på ek. — *Ekbladet* 8:5-10.
- Sunhede, S. 1994: Vedsvampar på ek – 2. — *Ekbladet* 9:15-19.
- Sunhede, S. 1995: Vedsvampar på ek – 3. — *Ekbladet* 10:49-53.
- Sunhede, S. 1996 a: *Vedsvampar på ek – 4*. — *Ekbladet* 11:17-20.
- Sunhede, S. 1996 b: *Ekens svampar. I "Holmen, H. & Johnsson, I. (red.). 1996. Forskning om levande naturresurser. Stiftelsen Oscar och Lili Lamms Minne 25 år"* sid. 105-107. — Informationsavdelningen, SLU.
- Sunhede, S. 1997: Vedsvampar på ek – 5. Saffransticka. — *Ekbladet* 12:19 - 23.
- Sunhede, S. 1998: Vedsvampar på ek – 6. Västlig rostticka, *Phellinus ferreus*. — *Ekbladet* 13:14-18.
- Sunhede, S. & Vasiliauskas, R. 1996: Wood and bark inhabiting fungi on oak in Lithuania. — *Baltic Forestry* 2: 23–27.
- Vesterholt, J. & Knudsen, H. 1990: *Truede storsvampe i Danmark - en rødliste*. — Foreningen til Svampekundskabens Fremme og Skov- og Naturstyrelsen, København.

Rättelse

I Sunhede (1998) ges en referens till ett icke utgivet arbete "Bendiksen 1997" efter kontakt med förlaget Fungiflora. Titel, antal författare, och tryckår för detta arbete blev emellertid senare ändrat och citeringen skall därför vara Bendiksen m.fl. (1998). Se referenser ovan.